

Hoe overleven we deze geweldige nieuwe wereld?

04 MEI 2016 | Eddy Van Tilt

Waar staan we vandaag, zo'n 125 jaar na de bekende sociale encycliciek van paus Leo XIII? In dit tijdvak, met zijn zelden geziene technologische kansen en ecologische en economische uitdagingen, zijn de sociale vragen verworpen tot existentiële kwesties, schrijft **Eddy Van Tilt**. Eén ding is zeker: we zijn veroordeeld tot samenwerken.

In niets valt onze leefsituatie van nu nog te vergelijken met die van de 'industriële tijden', toen mensenrechtenstrijders als pastoor Daens op de barricades klommen en de sociale kwesties aankaarten die in 1891 zouden culmineren in de encycliciek Rerum Novarum. De miserabele armoede, het brute geweld, het gescharrel in de schaarste: de honger en het onrecht waren zo schrijnend dat ze het verweer omhoogstuwden tot het slavenjuk uiteindelijk werd afgeschud.

Maar op ethisch vlak is niets ooit definitief verworven. Honger en onderdrukking woekeren nog altijd voort in grote delen van de wereld. Ook in onze contreien groeit de armoede weer en vergiftigt de oude terreur van 'eigen schuld, dikke bult' opnieuw de geesten.

Morele vooruitgang werkt helaas niet volgens de principes van het wetenschappelijke onderzoek, waar iedere ontdekking de voorbode is van weer nieuwe perspectieven en successen. Wel is het een eeuwig ploeteren om onze wereld enigszins leefbaar te houden. Moraliteit kan nauwelijks gedijen in een winnaarscultuur waar geen plaats is voor afhankelijkheid en kwetsbaarheid, waar empathie en zorgzaamheid meewarig worden bekeken.

Laat dit nu juist onze nieuwe sociale kwestie zijn, die meer en meer een existentiële kwestie wordt. Als nooit tevoren zijn we afhankelijkke wezens, die met alle vezels en met een oneindig aantal virtuele draden gebonden zijn aan andere mensen over heel de aardbol. De consequenties daarvan zijn enorm, maar onze natuur noch onze cultuur biedt ons adequate houvasten om met die nieuwe realiteit om te gaan.

De vreemden in de bossen

Wetenschap en technologie hebben bergen welvaart gebaard, maar door die machinerie op gang te trekken hebben wij in dezelfde beweging ook onze oude sociale huishouding fundamenteel overhoop gegooid. Met verwarring en angst, en wantrouwen en agressie tot gevolg.

Duizenden jaren draaiden wij rondjes in kleine groepen van 50 tot 150 en organiseerden wij zo het samenleven: met enkele naasten dicht bij ons die we konden vertrouwen en waarvoor we het beste van onszelf gaven, en daarbuiten, achter de bossen, de vreemden waarvoor we altijd moesten oppassen. Dat overlevingsschema zit nog volop in ons hoofd, maar botst voortdurend met de realiteit van het leven vandaag.

De huidige existentiële kwesties zijn oneindig veel ingewikkelder en ingrijpender dan die van 125 jaar geleden. Manifest tateren we over keuzevrijheid en zelfbeschikking, in de feiten zijn we voortdurend onze interafhankelijkheid aan het cultiveren.

Wij kunnen niks meer. In het beste geval zijn we heel goed geworden in heel weinig – specialisatie heet dat – maar ondertussen hebben we een wereld uitgebouwd waarin we onmogelijk kunnen overleven zonder de continue toevoer van basisgoederen (voor eten, kleding, verwarming) van overal ter wereld. Als ze morgen in het Oosten de oliekraan dichtdraaien, dan overleven de scharrelaars in het Zuiden en zitten wij dik in de problemen.

De gevolgen kunnen nog erger zijn. In 1974 al verwoordde de Duits-Amerikaanse filosoof Hans Jonas het zo: *never was so much power coupled with so little guidance for its use*. We moeten de moraliteit optrekken, want we zijn zwaar aan het poken. Niet alleen met het milieu, maar met de aarde in haar geheel. Sinds de mens de mogelijkheid heeft om zijn planeet leeg te roven en te vergifigen, of haar met een paar paddenstoelwolken te vernietigen, rest hem alleen nog de keuze om deze bol in sneltempo rechtvaardiger, vredelievender en herbergzamer te maken.

Neem de uitspraak van Hans Jonas en plak die aan de beklievende oneliner van politicoloog Benjamin Barber uit 1995: 'Als de rechtvaardigheid niet gelijk kan worden verdeeld, dan zal de onrechtvaardigheid gelijk worden verdeeld'. Dan kom je aardig in de buurt van de essentiële kwestie waar we 125 jaar na Rerum Novarum voor staan.

Het is een nieuwe opdracht voor de wereld en het klimaatakkoord van Parijs kan als lichtbaken dienen. Alleen een mondiale aanpak kan de gewelddadige wereld die stilaan opnieuw ontstaat omturnen naar de geweldige plek die de dromers van mei '68 voor ogen stond. Het wij-zij-denken is niet alleen populistisch en contraproductief, maar bovenal dom en gevaarlijk. Misschien heeft paus Franciscus door dit jaar in het teken te stellen van barmhartigheid wel een statement willen maken.

Wat een wijze, zoete gedachte: dat wij veroordeeld zijn om wereldwijd samen te werken en om zo mededogen en rechtvaardigheid te cultiveren. Ik stel een leuke vingeroefening voor: dat alle partijen die pleiten voor een sterk gemeenschapsleven het 'voor wat hoort wat'-principe alvast overboord kieperen. Want het is naïef, meedogenloos en ontwricht het samenleven.

Eddy Van Tilt

Psycholoog en welzijnswerker, en auteur van 'De schaduw van de verlichting. De westerse worsteling met welzijn'.